

Козаченко Ю. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

ПРАВО ПАЦІЄНТА НА ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

THE PATIENT'S RIGHT TO MEDICAL SECRET IN UKRAINE: THE ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECT

Статтю присвячено дослідженню права пацієнта на лікарську таємницю в Україні. Вивчено сучасний стан нормативно-правової регламентації права пацієнта на лікарську таємницю та здійснено аналіз змісту цього права в адміністративно-правовому аспекті. Обґрунтовано доцільність оптимізації забезпечення права пацієнта на лікарську таємницю в Україні шляхом удосконалення інституту адміністративної відповідальності.

Ключові слова: пацієнт, права пацієнта, лікарська таємниця, адміністративна відповідальність, порушення законодавства про лікарську таємницю.

Статья посвящена исследованию права пациента на врачебную тайну в Украине. Изучено современное состояние нормативно-правовой регламентации права пациента на врачебную тайну и осуществлен анализ содержания этого права в административно-правовом аспекте. Обоснована целесообразность оптимизации обеспечения права пациента на врачебную тайну в Украине путем усовершенствования института административной ответственности.

Ключевые слова: пациент, права пациента, врачебная тайна, административная ответственность, нарушение законодательства о врачебной тайне.

The article is devoted to the study of the patient's right to medical secret in Ukraine. The current state of the regulatory groundwork for the patient's right to medical secret is studied and the content of this right in the administrative-legal aspect are analyzed. The expediency of optimization of ensuring the patient's right to medical secret in Ukraine is substantiated by improving the institute of administrative responsibility.

Key words: patient, patient rights, medical secret, administrative responsibility, violation of medical secret law.

Право пацієнта на лікарську таємницю є складовою частиною конституційного права особи на приватність – ст. 32 Конституції України містить заборону на втручання в особисте і сімейне життя, не допускає збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Питання правового регулювання забезпечення та захисту прав громадян під час отримання медичної допомоги становить інтерес для дослідників як медичної, так і юридичної сфер. Право на лікарську таємницю в системі прав пацієнтів досліджували у своїх працях В.І. Акопов, С.Б. Булеца, З.С. Гладун, Г.Я. Лопатенков, Р.А. Майданик, В.Ф. Москаленко, З.О. Надюк, О.В. Негодченко, І.Я. Сенюта, Р.О. Стефанчук, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко, І.В. Шатковська.

Актуальність дослідження права пацієнта на лікарську таємницю в адміністративно-правовому аспекті зумовлена не лише проблемою забезпечення та захисту прав фізичної особи, яка звертається за медичною допомогою, необхідністю мінімізації випадків несанкціонованого поширення інформації приватного характеру, але й прагненням України як правової держави формувати та здійснювати демократичну політику, спрямовану на розвиток громадянського суспільства і дотримання прав людини в усіх сферах суспільного життя.

Метою статті є аналіз адміністративно-правового регулювання права пацієнта на лікарську таємницю, обґрунтування напрямів оптимізації забезпечення дотримання даного права шляхом удосконалення інституту адміністративної відповідальності.

Право на лікарську таємницю є важливим правом особи, яка звертається за отриманням медичної допомоги або якій надається медична допомога. Предмет лікарської таємниці становить інформація про стан здоров'я, діагноз, медичне обстеження й огляд, їх результати, методи лікування, інформація особистого та інтимного характеру. Як наголошує Р.А. Майданик, поняття «лікарська таємниця» треба розглядати не як втаємничення медичної інформації від пацієнта, а як збереження в таємниці від інших осіб відомостей, які за правом належать особі, що звернулася за медичною допомогою [2, с. 5].

Право пацієнта на лікарську таємницю регламентоване як на рівні міжнародного, так і на рівні національного права. Ст. 6 Європейської хартії прав пацієнтів проголошує право особи на конфіденційність особистої інформації, включаючи інформацію про стан здоров'я і можливі діагностичні чи терапевтичні процедури, а також на захист своєї приватності під час проведення діагностичних оглядів [3].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), ратифікована Верховною Радою України Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р., передбачає, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, свого житла і кореспонденції (ст. 8) [4].

В аспекті досліджуваної теми доцільно звернутись до позиції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який у своїх рішеннях неодноразово наголошує, що захист персональних даних, а особливо медичних, має фундаментальне значення для використання особою права на повагу до її приватного життя, що гарантується ст. 8 Конвенції.

У Рішенні ЄСПЛ у справі «І. проти Фінляндії» від 17 липня 2008 р. зазначено, що дотримання конфіденційності медичних даних є вкрай важливим принципом правової системи всіх учасників Конвенції. Важливо не тільки поважати відчуття недоторканості приватного життя пацієнта, але й зберегти його віру в медичну професію і сферу охорони здоров'я загалом (п. 38) [5]. У п. 95 Рішення ЄСПЛ у справі «З. проти Фінляндії» від 25 лютого 1997 р. наголошено, що в національному законодавстві мають бути передбачені відповідні гарантії, які б унеможливили розкриття або розголошення медичної таємниці, що може суперечити положенням ст. 8 Конвенції [6]. Без відповідних гарантій забезпечення права пацієнта на лікарську таємницю особа, яка потребує медичної допомоги, може утриматись від звернення до закладів охорони здоров'я або від розголошення інформації особистого та інтимного характеру, яка необхідна для надання належного лікування пацієнту. І наслідком є ймовірність нараження на небезпеку здоров'я особи, а у разі інфекційного захворювання – й інших членів суспільства.

Вітчизняне законодавство закріплює право пацієнта на лікарську таємницю. За ст. 39-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи), ст. 286 Цивільного кодексу України пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта [7; 8].

Праву пацієнта кореспондує обов'язок медичних працівників та інших осіб, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків (ст. 40 Основ). У разі використання інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, має бути забезпечена анонімність пацієнта [7].

І.В. Шатковська наголошує, що збереження лікарської таємниці – це не тільки найважливіший прояв етичної відповідальності лікаря, але і його правовий обов'язок [9, с. 1]. Так, ст. 78 Основ серед професійних обов'язків медичних працівників виокремлює обов'язок зберігати лікарську таємницю [7]. Текст Клятви лікаря, затвердженої Указом Президента від 15 червня 1992 р., закріплює обов'язок лікаря зберігати лікарську таємницю і не використовувати її на шкоду людині [10].

Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. встановлює заборону на обробку персональних даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч. 1 ст. 7). Однак згідно з п. 6 ч. 2 ст. 7 вищезазваного закону це положення не застосовується, якщо обробка персональних даних необхідна з метою охорони здоров'я, встановлення медичного діагнозу, забезпечення піклування чи лікування або надання медичних послуг, функціонування електронної системи охорони здоров'я за умови, що такі дані обробляються медичним працівником або іншою особою закладу охорони здоров'я чи фізичною особою – підприємцем, яка одержала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та її працівниками, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних та на яких поширюється дія законодавства про лікарську таємницю, працівниками центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних [11].

Право пацієнта на лікарську таємницю врегульовано також низкою інших нормативно-правових актів, зокрема законами України «Про доступ до публічної інформації», «Про психіатричну допомогу», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», «Про захист населення від інфекційних хвороб» тощо.

Отже, законодавство України встановлює право пацієнта на лікарську таємницю, проте непоодинокі факти свідчать про його декларативний характер та ігнорування в медичній практиці. Звертаючись за медичною допомогою, пацієнт сподівається на дотримання медичними працівниками конфіденційності щодо відомостей, отриманих під час надання медичної допомоги. Права пацієнта на лікарську таємницю належать до найчастіше порушуваних на практиці. За результатами досліджень, проведених у 2012 р. з використанням індикаторів, розроблених на основі Європейської хартії прав пацієнтів, пацієнти й організації пацієнтів негативно оцінюють забезпечення права на повагу до приватного життя і конфіденційності [12, с. 59].

На порушення встановленого законодавством правового режиму лікарської таємниці впливають різні фактори. Так, лікарська інформація є потенційно відомою багатьом особам, які працюють у закладі охорони здоров'я. Крім того, процес надання медичної допомоги в закладах охорони здоров'я передбачає не лише ідентифікацію пацієнта та збір інформації, що становить предмет лікарської таємниці (прізвище, ім'я, по батькові пацієнта, стать, дата народження, номери телефонів та відомості про інші засоби зв'язку, місце проживання пацієнта, місце роботи, посада, приналежність особи до диспансерної групи, наявність пільгових категорій тощо), але й внесення таких персональних даних до електронних баз закладів та фіксацію в різних формах первинної облікової документації.

Беззаперечно, медична інформація про пацієнта має бути максимально захищеною. Р.А. Майданик зазначає, що право на лікарську таємницю є притягним особистим правом пацієнта, яке діє протягом усього життя особи. Правило про лікарську таємницю має зберігатись і після смерті пацієнта з метою попередження випадків можливого заподіяння шкоди репутації пацієнта, його близьким [2, с. 5]. Однак в Україні право пацієнта на лікарську таємницю забезпечується здебільшого етичними нормами, а не правовими. Відсутність дієвого механізму притягнення винних осіб до відповідальності за порушення обов'язку зберігання інформації, що становить зміст лікарської таємниці, на думку автора статті, є однією з основних причин низького рівня забезпечення права пацієнта на лікарську таємницю.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) кваліфікує незаконне розголошення лікарської таємниці як кримінальне правопорушення. Так, ст. 145 КК України передбачає, що умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років [13].

У результаті постатейного аналізу офіційних статистичних відомостей установлено, що у 2010–2016 рр. за ст. 145 КК України зареєстровано 18 кримінальних правопорушень [14]. Однак жодне кримінальне провадження не направлено до суду та, відповідно, жодну особу не притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 145 КК України.

Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить норм, які передбачали б можливість застосування заходів адміністративної відповідальності за розголошення інформації, що становить

зміст лікарської таємниці. У зв'язку з цим автор статті пропонує серед діянь, вчинення яких тягне застосування адміністративної відповідальності, передбачити порушення законодавства про лікарську таємницю. Оскільки КК України встановлює кримінальну відповідальність за незаконне розголошення інформації, що становить зміст лікарської таємниці, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, то адміністративну відповідальність доцільно встановити за розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, або незабезпечення анонімності пацієнта під час використання інформації, яка становить лікарську таємницю, у навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у разі її публікації у спеціальній літературі, якщо таке діяння не спричинило тяжких наслідків.

Таким чином, право пацієнта на лікарську таємницю гарантується як законодавством України, так і міжнародними документами, обов'язковість яких визнана всіма демократичними та цивілізованими державами. Однак нині в Україні право пацієнта на лікарську таємницю має декларативний характер та забезпечується здебільшого моральними нормами. Запропоновано встановити адміністративну відповідальність за порушення права пацієнта на лікарську таємницю, якщо таке діяння не спричинило тяжких наслідків. Це надасть змогу у випадках, коли в діянні медичного працівника відсутній склад кримінального правопорушення, притягнути його до адміністративної відповідальності. Крім того, така новація матиме превентивний характер, сприятиме більш відповідальному ставленню медичних працівників до своїх професійних обов'язків та запобіганню вчинення нових правопорушень як самим порушником, так й іншими особами.

Забезпечення конфіденційності у відносинах надання медичної допомоги не лише сприятиме встановленню довірчих відносин між лікарем і пацієнтом, але й стане складовою частиною гарантій успішного лікувального процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.06.2018).
2. Майданик Р. Право на медичну таємницю: законодавство і практика його застосування. Юридичний вісник України. 2013. № 28. С. 5.
3. Європейська хартія прав пацієнтів від 15.11.2002 р. URL: <http://cop.health-rights.org/ru/teaching/51/European-charter-of-patient-s-rights> (дата звернення: 06.06.2018).
4. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 06.06.2018).
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «І. проти Фінляндії» від 17.07.2008 р. URL: <https://rm.coe.int/168059920d> (дата звернення: 06.06.2018).
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «З. проти Фінляндії» від 25.02.1997 р. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/Z_against_Finland.pdf (дата звернення: 06.06.2018).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 06.06.2018).
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.06.2018).
9. Шатковська І.В. Адміністративно-правове забезпечення лікарської таємниці в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К.: Б.В., 2010. 20 с.
10. Про клятву лікаря: Указ Президента України від 15.06.1992 р. № 349 / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/349/92> (дата звернення: 06.06.2018).

11. Про захист персональних даних: Закон від 01.06.2010 р. № 2297-VI / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 06.06.2018).

12. Україна крізь призму Європейської хартії прав пацієнтів: результати виконання в Україні другого етапу європейських досліджень на відповідність стандартам ЄС з прав пацієнтів / В.В. Глуховський та ін.; Європ. прогр. Міжнар. фонду Відродж. «Розвиток співпраці аналітичних центрів України та країн Західної Європи». К.: Дизайн і поліграфія, 2012. 158 с.

13. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.06.2018).

14. Статистична інформація / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 06.06.2018).